Kansel | De eerste generatie vrouwelijke predikanten in de grote Protestantse Kerk vond het ‘heel gewoon’ dat ze begin jaren zeventig dominee werd. Maar uit de reacties op een serie in *Trouw* met hun verhalen blijkt dat het ook een strijd was.

De orthodoxe flank in de PKN weert nog steeds vrouwen van de kansel

Pas nu realiseren mannen zich dat vrouwen destijds op achterstand begonnen

‘Pas **achteraf** zeg je: dat was eigenlijk wel heel bijzonder’

tekst **Maaike van Houten**
foto’s **Reyer Boxem, Laurens Eggen, Isolde Woudstra**

Hoe het voor vrouwen was om begin jaren zeventig de eerste vrouwelijke predikant te worden in een kerkelijke gemeente? Theoloog Jan Greven, oud-hoofdredacteur van *Trouw*, zat met die studentes in de collegebanken.

Maar hij heeft zich destijds nooit afgevraagd of zij als dominee problemen hadden vanwege hun vrouwzijn. “En als je wel van problemen hoorde, dan dacht je: ach, dat is een achterhoedegevecht, de discussie gaat vanzelf over”, zegt hij.

Trouw sprak in het najaar vier vrouwen van de eerste lichting vrouwelijke predikanten in de voorlopers van de Protestantse Kerk. Ze kregen allemaal tientallen reacties op de stukken.

Ook Jan Greven (84) stuurde een bericht, aan de vier jaar jongere Margriet Gosker. Zij werd in 1972 dominee in Heerhugowaard. Greven mailde haar: “Toen ik het interview las, bedacht ik me dat de beginjaren van je predikantschap vaak een eenzaam avontuur geweest moeten zijn. Een eenzame strijd. Bijgestaan ongetwijfeld door Ferenc (haar man, red.). Niet door mij. Ik heb wel veel gepreekt over gerechtigheid, bevrijding, existentieel, toekomstgericht leven.” Achteraf ‘geeft het hem te denken’ dat hij de vrouwenstrijd daarbij nooit heeft betrokken.

In de Gereformeerde Kerken waar Greven en Gosker lid van waren, konden vrouwen vanaf 1969 dominee worden. De Nederlands Hervormde Kerk stelde het ambt twee jaar eerder open voor vrouwen. De Evangelisch-Lutherse Kerk, het derde kerkgenootschap dat in 2004 is opgegaan in de Protestantse Kerk in Nederland, was er pas echt vroeg bij. Daar stond reeds in 1929 een vrouw op de kansel.

Margriet Gosker was de enige van de vier die getrouwd was toen ze dominee werd. Aan gehuwde predikanten stelde de gereformeerde kerk tot 1988 extra eisen. Als er een kind kwam, dan moest opnieuw bekeken worden of ze dominee konden blijven. Na een interventie van een vrouwelijk kerklid werd de discussie in Heerhugowaard snel beslecht: Gosker kon door.

Gebrek aan solidariteit?

Greven schrijft: “Over beperkingen heb ik nooit wat geweten… Waarom wist ik daar niets van? Gebrek aan belangstelling? Te ver van mijn bed? Had ik het, intellectueel, uit solidariteit, misschien zelfs moreel, moeten weten?”

In een toelichting zegt hij dat hij zich pas bij lezing van de interviews heeft gerealiseerd dat vrouwen een achterstandspositie hadden in de kerk. “Ik vond het vanzelfsprekend dat ze predikant werden.” Dat was de sfeer aan de Vrije Universiteit, waar ze werden opgeleid.

Vanzelfsprekend, heel gewoon, dat zijn ook de woorden die terugkomen in de interviews met de andere pioniers, naast Gosker de eveneens gereformeerde Greet van ‘t Slot (79) en Thea Barnard (91) en Betty Holtrop (96), beiden van origine hervormd.

“Ik pakte gewoon dingen op, het ging vanzelf, en ik bleef mezelf”, zei Van ‘t Slot, die nog steeds op zondag diensten leidt. Thea Barnard omschreef haar positie zo: “Ik heb er nooit een punt van gemaakt dat ik een vrouw was en de gemeente ook niet. Ik was er gewoon. Punt.” En dat zij met haar Mies was, dat was al net zo vanzelfsprekend in Ruurlo, de gemeente waar zij begon.

Hoe gewoon ze het zelf ook vonden, tegenwerking was er wel. Niet zozeer in de kerkelijke gemeenten waar ze werkten. Ja, ze konden allemaal wel iemand noemen die tegen de komst van een vrouwelijke dominee was.

Maar afgezien van die enkelingen, waren die gemeenten klaar voor een vrouwelijke predikant. Zij gingen mee met maatschappelijke ontwikkelingen. De tweede feministische golf rolde aan, gelijke rechten voor vrouwen werden bevochten en de werkende vrouw begon aan haar opmars.

Niet in de gaten

Dat de vrouwelijke dominee als gewoon werd ervaren, blijkt ook uit andere reacties op de serie. Een paar bruidsparen lieten aan de vrouwelijke dominees weten dat zij helemaal niet in de gaten hadden dat het bijzonder was dat hun huwelijk ingezegend was door een vrouw. Ook al kon dat begin jaren zeventig voor het eerst, ze vonden het ‘heel gewoon’.

Maar de vier kwamen ook allemaal met voorbeelden van kerkelijke gemeentes waar zij niet welkom waren. De hervormde domina’s werden niet gevraagd bij de ‘jongens van de gereformeerde bond’, zoals Barnard de rechtervleugel van de Hervormde Kerk noemt – en dat deel van de PKN is nog steeds tegen vrouwen op de kansel.

Bij de gereformeerden was de synode weliswaar vrijwel unaniem akkoord gegaan met vrouwen op de kansel, plaatselijk zat lang niet elke gemeente erop te wachten. Hun aantal groeide gestaag, de pioniers waren voorbeeld voor anderen. In 1982 waren er 189 vrouwelijke dominees, van de 5500 Nederlandse predikanten. Nu is een derde van de 1500 PKN-predikanten vrouw.

Gosker heeft naar aanleiding van het stuk in de krant een vroegere dominee van Ouddorp op bezoek gehad. Die moest haar destijds meedelen dat er zoveel protest was tegen een vrouwelijke gastpredikant, dat zij bij nader inzien niet mocht komen. “We hebben er nu hartelijk om gelachen”, zegt ze.

Of de vrouwen destijds solidariteit van mannen hebben gemist? Ook gelet op de beperking voor zwangere dominees, zei Gosker dat ze ‘echt uit een vechtersperiode’ komt. Maar ze ‘weet niet of het terecht is’ dat Greven daar nu beschaamd over is. “Als het niet je eigen ervaring is, laat je het een beetje passeren”, zegt ze.

“Je liep wel tegen dingen aan”, zegt Greet van ‘t Slot. “Maar ik had niet het gevoel dat mannen ons aan ons lot overlieten. Al kan ik me wel voorstellen dat ze dat nu zeggen.”

Overigens merkte zij in het interview al op dat ze ook wel steun kreeg van mannelijke collega’s. Toen nabestaanden die heren benaderden voor een uitvaartdienst omdat ze geen vrouw wilden, verwezen die mannelijke predikanten hen door naar Van ‘t Slot: ‘Zij is jullie dominee!’

Naast veel waardering voor de pioniers, kwam er bij *Trouw* ook een kritische reactie binnen. Oud-studentenpastor Dineke Havinga vindt, schrijft ze, het terecht dat de vrouwen waardering kregen dat ze hetzelfde werk deden als mannen en met dezelfde toewijding.

“Maar is dat pionieren?”, vraagt ze. “Het verbaast mij dat het feminisme en de cruciale thema’s die dat met zich meebracht nauwelijks worden genoemd. Dat bestond ook al in de jaren zeventig. De feministische theologie vroeg van vrouwen moed om in de kerk de schriften anders te verstaan en de gender-machtsverhoudingen aan de kaak te stellen. Dát was pionieren.”

Pionieren?

In een toelichting zegt Havinga, verwijzend naar de uitspraak van Gosker dat ze ooit als compliment kreeg dat ze net zo goed preekte als een man: “Ik vind dat niet zo met pionieren te maken hebben. Wel waardevol, daar niet van, maar geen pionieren.”

Voorlopers wil ze hen wel noemen. “Maar het is opmerkelijk dat het ontworstelen aan patriarchale structuren geen thema is geworden. Dan hadden ze zich meer kunnen verbinden met de vrouwenstrijd.”

Pionieren, dat woord heeft de krant op hen geplakt, reageert Gosker. Zelf zou ze zich nooit zo noemen. Evenmin heeft ze ooit van zichzelf gezegd dat ze feminist is. Maar ze herhaalt wel dat Heleen Zorgdrager, hoogleraar aan de Protestantse Theologische Universiteit, vindt dat ze dat wél is.

Gosker tekent bij de kritiek aan dat Havinga als studentenpastor meer ruimte had voor feministische beschouwingen dan vrouwen zoals in de serie. Zij werkten in een lokale gemeente en moesten daar in contact blijven met iedereen, mannen en vrouwen, conservatiever en progressiever. En ze wil graag gezegd hebben dat ze ook wel door het feminisme geïnspireerde Vrouw en Geloofdiensten hield.

Ook Greet van ‘t Slot vindt ‘feminist’ een ‘lastig woord’, “het hield me niet expliciet bezig”. Van de vernieuwende theoloog Harry Kuitert (1924-2017) leerde zij ‘een heel andere, nieuwe manier van bijbellezen’. “Dat was zo anders. Vrouwelijke accenten waren daar onderdeel van, maar niet het enige.”

Iets van die ‘vrouwelijke accenten’ heeft ze zeker overgehouden. Haar preek vanwege haar vijftig-jarig jubileum ging over aartsmoeders, en onlangs heeft ze bij de zegen aan het eind van de kerkdienst God afwisselend ‘hij’ en ‘zij’ genoemd.

‘Deden de vrouwelijke dominees destijds wel genoeg aan feministische theologie?’

Op de bres

En ziet zij zichzelf als een pionier? “Nou, wij waren de eerste lichting. Pas achteraf zeg je: dat was eigenlijk wel heel bijzonder.” Dat de orthodoxe flank in haar eigen PKN vrouwen nog steeds van de kansel weert, wil ze niet zomaar accepteren. Het interview sloot ze af met het dringende advies dat niet dood te zwijgen, maar ‘er in elk geval over te praten’.

Ook haar collega Gosker is er nog niet klaar mee. Ze is altijd een voorvechter geweest voor vrouwen in het ambt, niet alleen in de protestantse, maar ook in de katholieke en andere kerken. Ze zei het zo: “Ik vond dat je strijdbaar moest zijn en ik ben op de bres blijven staan voor vrouwen. Dat is een topprioriteit.”

Links: Greet van ‘t Slot was getrouwd toen ze dominee werd. **Onder**: Betty Holtrop heeft tot haar 93ste gepreekt.

Boven: Thea Barnard stond in Ruurloo op de kansel.
Onder: Margriet Gosker werd in 1972 dominee in Heerhugowaard.